

Sabine Merten

A Virtuális Kelet-európai Szakkönyvtár, a Kelet-Európával foglalkozó kutatások portálja

Több tekintélyes tudományos intézmény közreműködésével és a Deutsche Forschungsgemeinschaft támogatásával a müncheni Ludwig-Maximilian Egyetem mellett létrejött a Kelet-Európával foglalkozó kutatásokat szolgáló virtuális szakkönyvtár. A portál él a világháló lehetőségeivel, és gazdag szolgáltatási kínálatával áll a kutatók és hallgatók rendelkezésére.

A Deutsche Forschungsgemeinschaft (DFG = Német Kutatási Közösség) által támogatott Virtuális Kelet-európai Szakkönyvtár (*Virtuelle Fachbibliothek Osteuropa = ViFaOst*) 2003 óta online hozzáférhető, és a politika-, társadalom- és művelődéstörténet kelet-európai webportálja. A ViFaOst szakirányú hozzáférést és keresési lehetőségeket nyújt a szakmai információkhoz, a legújabb irodalomhoz, bibliográfiákhoz, forrásokhoz, teljes szövegekhez és új kiadványokhoz, valamint egy adatbankot a szakmailag releváns internetforrásokról. A programban szerepel még egy adatbank a folyamatban lévő kutatási projektekről, továbbá egy konferencia- és rendezvénytár. A ViFaOst kooperációra alapozott projekt, és folyamatosan integrálja a Kelet-Európára vonatkozó kutatások további moduljait, szakterületeit és partnereit.

Regionális és szakmai előfeltételek

A német nyelvű, Kelet-Európára irányuló kutatás nemrégiben még hiányolta azt a szolgáltatást, amely az internetet célzottan keresési, szolgáltatási és dokumentációs eszközként vetette volna be, és a szakmailag fontos webforrásokat a használóra irányultan fogta volna össze.

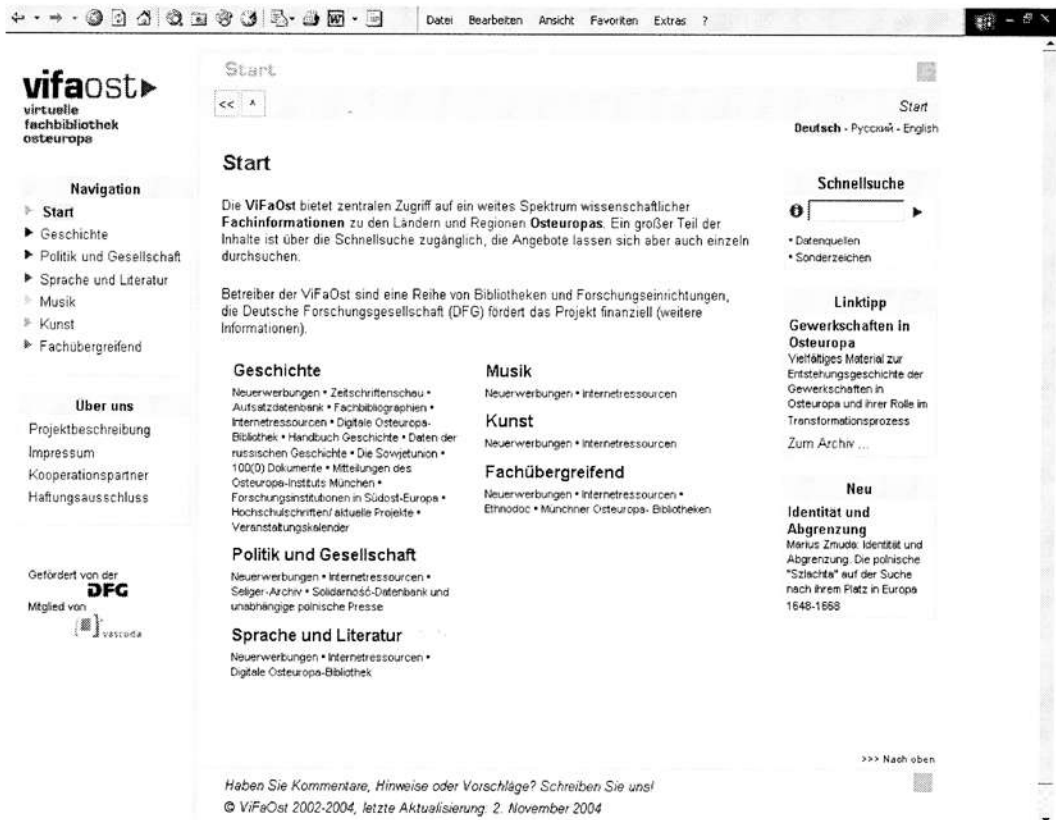
A DFG azonban 2002 óta a fenti probléma megoldására támogatja a Virtuális Kelet-európai Szakkönyvtár elnevezésű portált. A www.vifaost.de cím alatt minden Kelet-Európával foglalkozó kutatónak egy átfogó portál áll rendelkezésére, amely a kutatás tematikai és regionális sokféleségét összeköti az új média lehetőségeivel. Itt a tudósok egy fedél alatt kapják meg mindannak a bőséges kínálatát, ami releváns lehet Kelet-Európa mélyreható tanulmányozásához. A portál színeke Kelet-Európa

történelmétől és kultúrájától politikájáig és társadalmáig terjed, továbbá magába foglalja Kelet-, Kelet-Közép- és Délkelet-Európa valamennyi országát. Keresési lehetőség nyílik minden kelet-európai nyelven; a weboldal németül, angolul és oroszul férhető hozzá (lásd 1. ábra).

Ezzel a webportállal régiók feletti szinten lehetséges hozzáférni a szakinformációkhoz, adatbankokhoz, bibliográfiákhoz, teljes szövegekhez és dokumentumokhoz, ráadásul a kínálatot tudományos kritériumok szerint válogatják össze, és könyvtári szabványok szerint dolgozzák fel. További előnyt jelent az anyag áttekinthető struktúrája; a hozzáférés metakeresés révén valósul meg.

A projektben több nagy intézmény vesz részt: a Bayerische Staatsbibliothek (BSB) Kelet-Európára vonatkozó külön gyűjtőkörével, a Ludwig-Maximilian Egyetem (München) kelet- és dél-európai történeti intézete és az Osteuropa-Institut (München). Hozzájuk csatlakozik még a Herder-Institut (Marburg) Kelet-Közép-Európára vonatkozó kutatásokkal. Elvileg azonban a ViFaOst-nak mint tudományos fórumnak nyitva kell állnia a nemzeti és nemzetközi szinten folyó Kelet-Európa-kutatások valamennyi intézménye előtt.

A portál tartalmi súlypontját jelenleg Kelet-Európa történelme, társadalma és politikája képezi; a BSB speciális gyűjtőkörének megfelelően azonban emellett kitér az antropológiai geográfiára és a földrajzra, oktatásügyre és felsőoktatásra, információügyre, könyv- és könyvtárügyre, valamint publicisztikára. A közeli jövőben a kínálat tovább bővül: nyelv, irodalom, zene és művészet csatlakozik hozzá. A ViFaOst szakportálnak, egyszersmind

1. ábra

regionális irányultságú tudományos portálnak tekinteni magát, amely a szakterületek határain túllépő kapcsolatokat hoz létre – ezek megteremtése egyébként minden további nélkül nem volna lehetséges. Egy ilyen portál a *Kelet-Európa-tudomány-nak*, egy olyan kutatási területnek az igényeihez igazodik, amelynek összetettsége és sokoldalúsága miatt nagy az aktuális fontossága, és egyre erősödik interdiszciplinaritása. Emellett a portál – mivel igen közel áll a kutatáshoz – követi az aktuális trendeket, s ennek megfelelően fejleszti kínálatát.

Abban az igyekezetben, hogy a kutatás minél több igényét kielégítsék, a portált sokféle funkcióval ruházták fel: egyszer az irodalom és a digitális források keresési eszköze, másszor az elektronikus kiadványok *dokumentumszolgáltatója*, harmadszor a Kelet-Európa-kutatás aktuális (napi) információinak *fóruma*.

A ViFaOst kínálata

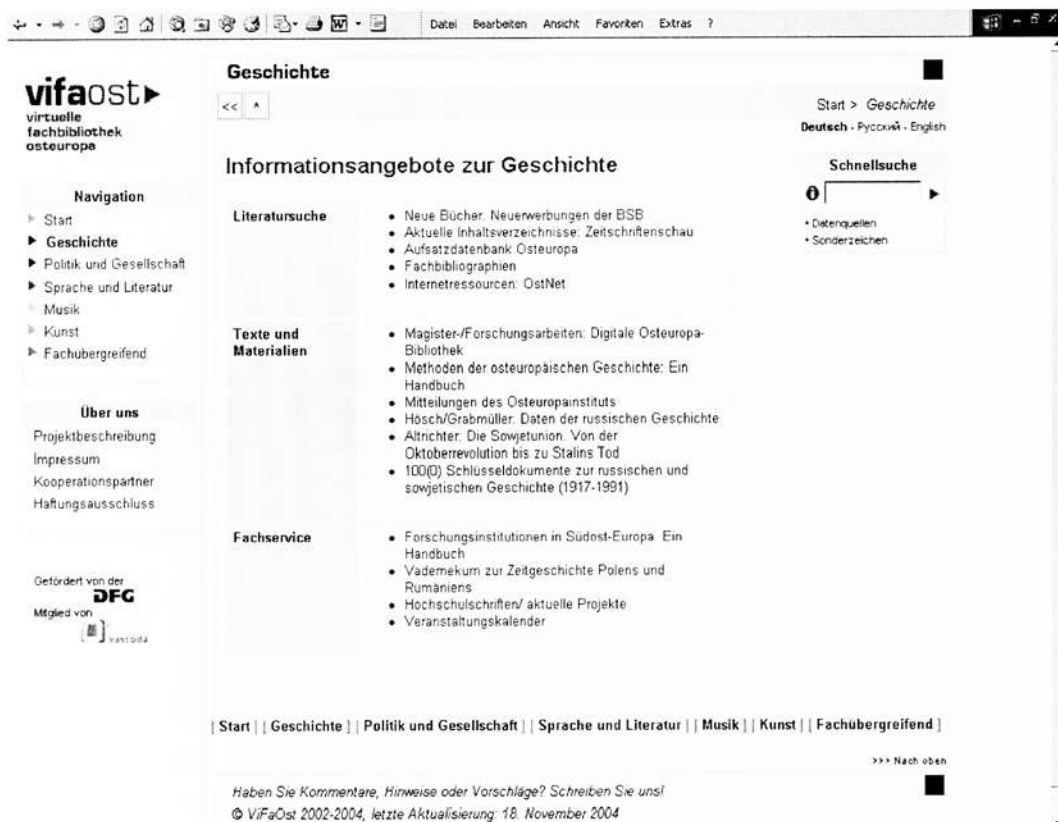
A ViFaOst egy sor keresési és belépési lehetőséget nyújt. A szakterületeket átfogó gyorskeresés (az ún. metakeresés) a lehető legteljesebben áttekinthető a weboldal valamennyi adatforrását; a projekt

legközelebbi fázisának végéig a metakeresés kiterjed a teljes kínálatra. Majdnem minden egyes adatbankban lehetséges az egyedi források után keresni tárgyi, földrajzi és időkritériumok szerint, ami lehetővé teszi differenciált keresési eljárások alkalmazását. Hamarosan az országok szerinti belépés is rendelkezésre fog állni. A webhely használói leginkább a szakterület szerinti belépési lehetőséggel élnek; a választás a következő szakterületek közül lehetséges: történelem, társadalom/politika, nyelv és irodalom; művészet és zene (lásd 2. ábra).

Minden szakterülethez három rovat van hozzárendelve: irodalomkeresés, szövegek és anyagok, szakszolgálat; e rubrikákban belül ismét több egyedi modul szerint lehet keresni.

Irodalomkeresés

A Kelet-Európát kutatót, vagy az iránta érdeklődőt a történelem szak irodalomkeresési rubrikájában a szakirodalmi információ és ellátás átfogó kínálata fogadja. A használó kereshet a BSB új beszerzései (havonta 1000 monográfia) között, emellett speciális keresési kérdéseket tehet fel országok, időrend vagy tárgy-, illetve címszavak szerint.

2. ábra

Kelet-Európa története 130 folyóiratának *aktuális tartalomjegyzékei* a böngészési programmal tekinthetők át, ami lényegesen megkönnyíti a kurrens szakfolyóiratokban való keresést, a folyóiratok ilyen áttekintését a közeljövőben a történelmen túl más területekre is kiterjesztik. A Kelet-Európára vonatkozó cikkeket egy *kelet-európai cikkadatbázisban* még külön is feltájják. Itt tárgyi, földrajzi és időrendi ismérvek teszik lehetővé a differenciált keresést.

A projekt külön kihívását jelenti a *bibliográfiák* és *adatbankok* integrálása a Kelet-Európa-kutatással, továbbá bekötése a metakeresésbe. A kezdetet a Péter előtti Oroszország bibliográfiája jelentette, ezt további bibliográfiák fogják követni. A jövőben a ViFaOst éppen ezen a területen fog nemzeti és nemzetközi szinten is kooperálni.

A ViFaOst egyik központi törekvése, hogy a megszokott linklistákat egy könyvtárilag (a BSB és a Herder-Institut által) gondozott *internetforrások adatbankjával* (Ostnet) váltsa fel, amelyben a Kelet-Európa-kutatást érintő internetforrások könyvtárilag és tudományosan fel vannak tárva, és aktualizálásukat folyamatosan ellenőrzik. A megfelelő linkek elkészítése után teljes szövegekre, digitális mo-

nográfiákra, elektronikus lexikonokra, szótárakra, digitális forrásokra, történelmi kép- és térkép-anyagra, intézményekre, archívumokra, könyvtárakra, levelezési listákra és adatbankokra éppen olyan differenciáltan és szisztematikusan lehet keresni, mint a nyomtatott irodalomra.

Emellett az irodalomkeresés további lehetőségeit is tervezik. A jövőben egy *OPAC modul* lehetővé teszi, hogy a használó egyidejűleg keressen egy sor vonatkozó katalógusban. Továbbá elkészül az *elektronikus folyóiratok* modula, amely a BSB kelet-európai különgyűjteményének tudományos folyóiratait fogja felölelni. A *kelet-európai vonatkozású recenziók* tervezett adatbankja kereshetővé teszi a frissen megjelent on- és off-line recenziókat, s ezzel lényegesen megkönnyíti a kutatás helyzetének áttekintését.

Szövegek és anyagok

A *szövegek* és *anyagok* rubrikája a Kelet-Európa-kutatás digitális segédleteit tartalmazza, és lehetőséget nyújt az aktuális kutatási eredmények elektronikus publikálására. A ViFaOst e publikációs modula a szakterületi határokon túllépve, a hagyományos publikációs lehetőségek digitális alter-

natívjaként fogja a kelet-európai kutatásokat szolgálni, az *aktuális kutatási trendeket* gyorsan megragadni, és igényesen prezentálni. Mind ez ideig a publikációs modul a történelemre helyezte a súlypontot; a jövőben saját publikációkkal fog jelentkezni a nyelvi és kulturális, valamint a politikai és társadalmi szakterület is. A ViFaOst kiadásában a *digitális Kelet-Európa-könyvtár* egyelőre alapkövét rakta le annak a publikációs fórumnak, amely potenciálisan a Kelet-Európa-kutatás számos szakterülete előtt nyitva áll. A történelmi, valamint a nyelvi és kulturális sorozatban eddig zárójelentéseket tettek közzé, amelyeket majd kutatási jelentések és hosszabb tanulmányok fognak követni. A publikációs modulhoz tartozik továbbá a ViFaOst által kiadott *digitális kézikönyv Oroszország és Kelet-Európa történelméhez és kultúrájához*. Mind a digitális forma, mind a módszertani irányultság megkülönbözteti a kézikönyvet a kelet-európai történelem már létező projektjeitől és bevezető műveitől, s különösen alkalmassá teszi az oktatásban való hasznosításra. A digitális közeg lehetővé teszi, hogy a közleményeket folyamatosan naprakészen tartsák, kiegészítsék, és az újabb kutatási eredményekkel gazdagítsák. Elvileg a kézikönyvnek az a célja, hogy a kelet-európai történelem módszertani koncepcióit, problémafelvetéseit és témáit rövid áttekintésekben prezentálja, a viták aktuális állapotát bemutassa, és továbbvezető bibliográfiai utalásokat adjon. Ennek során kitérnek az egyes részdiszciplínákra (pl. vallás-, tudomány-, had-, régió-, gazdaság- és társadalomtörténet), valamint érvényesítik a különféle módszertani szempontokat (pl. oral history, művelődéstörténet, nőmozgalom/gender studies, történelmi emlékezetkutatás, történelem és média, öngazolások, kényszermigráció).

A projekt következő fázisában a ViFaOst erősebb hatással lesz a Kelet-Európa-kutatás releváns témáira. Ezáltal a ViFaOst kielégíti a használók növekvő igényeit arra, hogy áttekintést kapjanak az *aktuális módszertani és tematikus kutatási súlypontokról*. Témaorientált belépés fogja a vonatkozó anyagot használóra orientáltan csoportosítani, melynek során tekintettel lesznek a tematikai és regionális kiegyensúlyozottságra. *Oroszország és a Szovjetunió története* volt az első súlyponti téma (ennek keretében a BSB által rendelkezésre bocsátott digitalizált anyag a Szovjetunió történetéről; a 20. század orosz történetének forrásai, valamint további forráskiadványok; az orosz történelem digitalizált adatai; a Péter előtti Oroszország nemzetközi bibliográfiája). A tervezés stá-

diumában vannak további súlypontok (pl. migráció).

Szakszolgálat

A *szakszolgálat* rovata átfogóan tájékoztat az aktualitásokról és szervezeti kérdésekről. Német nyelven áll rendelkezésre a projekt adatbankja. Online kereshető a disszertációk és habilitációk jegyzéke.

A Kelet-Európa történelmével foglalkozó *konferenciák naptára* a Kelet-Európa-hálózattal (www.osteuropa-netzwerk.de) közös projektként fog megülni, és egy átfogó naptár bázisául szolgál, amely felöleli a németül beszélő térség minden Kelet-Európával foglalkozó rendezvényét.

A *szakértők adatbázisa* fogja a kelet-, kelet-közép- és dél-európai kutatók, projektek és intézmények adatairól tájékoztatni. Ezt az adatbankot az illetékes intézményekkel együttműködve fogják felépíteni.

Annak érdekében, hogy a ViFaOst erősebben kötődjék az oktatáshoz, és az online kínálat segítségével támogassa a kooperatív munkát, létrehoznak egy *online oktatási segédletet* „Bevezetés Kelet-Európa történelmébe” címmel. Ezt a Kelet-Európa történelmébe bevezető oktatási formák számára praktikus segédeszközként kell megtervezni, s különösen az alaptanulmányokat folytatók igényeire kell tekintettel lenni. Rá kell mutatni a források és az irodalomkutatás különleges vonásaira, hogy felkészítsék a hallgatókat a kelet-európai történelem komplex segédtudományi követelményeire.

A ViFaOst perspektívái

A projekt következő fázisában a meglévő rubrikákat további kínálattal bővítik, és kiegészítő modulokat is integrálni fognak. Ennek során fontos szerepet fognak játszani mindenekelőtt azok a tematikus súlypontok, amelyek aktuális kutatási igényhez igazodnak. Folytatják a további információs források szakterületi határokon túllépő bevonását azért, hogy megkönnyítsék az interdiszciplináris kérdések keresését, és tökéletesítsék a ViFaOst mint átfogó virtuális szakkönyvtár profilját.

A ViFaOst kiemelten törekszik arra, hogy kínálatát a célcsoportokra irányítottan *személyessé* tegye.

Ezért rendszeres időközönként egy *hírlevél* fog beszámolni a szakkönyvtár fejlődésének legújabb információiról, és felhívja a figyelmet az új tartalmakra. Ennek során főként a tudósok, hallgatók és oktatók keresési igényeihez és kutatási gyakorlathoz fognak igazodni.

A tudományban egyre nagyobb értéket képviselnek a *nemzetközi kutatási kapcsolatok*, és a kialakuló nemzeti és nemzetközi kompetenciahálózatok. A ViFaOst nagy érdeklődéssel fordul nemcsak a német nyelvű, hanem mindenekelőtt a kelet-európai kutatási színtér felé, mert csak egy szélesre vont kooperációs háló adja meg egy szakokon átívelő kelet-európai portálnak azt a dimenziót, amely a Kelet-Európa-kutatás komplexitásának megfelel. Ez egyúttal felhívás minden intézet számára, hogy a kutatás és a web szempontjából releváns tartalmait a ViFaOstban is szerepeltesse, s ezáltal egy szélesebb használói körnek tegye hozzáférhetővé.

Szervezet

A Virtuális Kelet-európai Szakkönyvtár a Ludwig-Maximilian Egyetem Kelet- és Délkelet-Európa történetével foglalkozó részlege mellé települt; ezáltal a projekt tudományosan profitálhat az intézet gazdag kutatási és oktatási tapasztalataiból. A ViFaOst azonban egyúttal információs pont az intézet számos projektje számára, és részben

publikálja is eredményeit (például a FOROST kutatói csoport részprojektjeit); intenzíven részt vesz a 2004-ben indult, Kelet-Európával foglalkozó elit tanfolyam munkájában. A Kelet-Európa-kutatókat folytató müncheni színtér számos előnyt kínál a ViFaOst számára. A projekt főként az egyetemi és egyetemen kívüli intézetek kelet-közép-, délkelet- és kelet-európai kutatási súlypontjainak tematikai és regionális gazdagságából profitál.

A projekt munkatársai is aktívan részt vesznek a kutatásban, s ezáltal hasznosíthatják szakmai tudásukat és tudományos kapcsolataikat. A két koordinátor kutatási súlypontjai a következők: Németország képe Finnországban, német–finn kapcsolatok, a Német Szövetségi Köztársaság és a Német Demokratikus Köztársaság kifelé irányuló kultúrpolitikája Finnországban (*Olivia Griesse*) és történelmi képismeret, Oroszország művelődéstörténete a 19. és a 20. században, szövegek és források digitalizálása a tudomány és a kutatás terén (*Sabine Merten*).

Beérkezett: 2005. I. 13-án. Fordította: Papp István

Sabine Merten

a müncheni Ludwig-Maximilian Egyetem történelmi tanszékének docense. A ViFaOst tartalmi koordinációját végzi, fő kutatási területe a kelet-közép-európai szellemi tudományok.

E-mail: s.merten@lrz.uni.muenchen.de

Egyre népszerűbb az NIIF Video-on-Demand szolgáltatása

A Nemzeti Információs Infrastruktúra Fejlesztés (NIIF) program keretében már két éve rendszeresen közvetítenek az interneten különböző tudományos, szakmai konferenciákat, előadásokat és egyéb eseményeket. Az élő közvetítések anyagát rögzítik, ezek később az NIIF videoarchívumban bárki számára szabadon elérhetők. Az archívum tartalmához az NIIF *Video-on-Demand* (VoD) szolgáltatása keretében lehet hozzáférni. Az előadásokat az ott vetített fóliákkal együtt lehet online megnézni vagy letölteni. A felhasználói felületet több szempontú keresést lehetővé tévő funkcióval is bővítették.

A forgalmi statisztikák azt mutatják, hogy az archívum népszerűsége folyamatosan növekszik. Ha-

vonta több száz gigabájt videót néznek meg a hazai és külföldi felhasználók. A külföldi érdeklődést az is indokolja, hogy az archívumban értékes, angol nyelvű előadások is találhatók. Az archívum anyagai Windows és Unix (Linux) környezetben egyaránt megtekinthetők (lejátszhatók). Mivel a lejátszáshoz különböző sáv szélességeket lehet rendelni, mind a kis sebességgel kapcsolódó (pl. ADSL), mind a nagy sebességű végpontok felhasználói megtalálhatják a számukra optimális megoldást.

Az archívum címe: <http://vod.niif.hu/>

/NIIF Hírlevél, 4. köt. 1. sz. 2005. p. 10./

(Jáki Éva)